

SZÍNHÁZTUDOMÁNYI KISKÖNYVTÁR

H√ány, csonkít[ás], (ki)húzás, (el)hallgatás a drámában és a színpadon

Szerkesztette:

P. Müller Péter
Balassa Zsófia
Göresi Péter
Neichl Nóra

KRONOSZ KIADÓ

Hiány, csonkítás, (ki)húzás, (el)hallgatás
a drámában és a színpadon

Hvány, csonkít[ás], (ki)húzás, (el)hallgatás a drámában és a színpadon

Szerkesztette:

P. Müller Péter
Balassa Zsófia
Görcsi Péter
Neichl Nóra

Kronosz Kiadó
Pécs, 2014

SzTü – Színháztudományi Kiskönyvtár

A Kronosz Kiadó
és a PTE BTK Színházi Programjának
közös sorozata

Sorozatszerkesztő:

P. MÜLLER PÉTER

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2014-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-66-5

© Szerzők
© Szerkesztők
© Kronosz Kiadó

Tartalom

P. Müller Péter: „Hiányod átjár, mint...”	9
---	---

AZ ANTIK DRÁMÁTÓL A KORA MODERN EURÓPAI SZÍNPADIG	13
--	----

KARSAI GYÖRGY

A ki nem mondott mondatok dramaturgiai szerepe Aiszküloosz, Szophoklész és Euripidész tragédiáiban	15
---	----

MATUSKA ÁGNES

Egy mókamester esete a 16. századi angol színpadon: Thomas Heywood, a 21. századi kritika öcenzúrája és lehetőségei	30
---	----

KISS ATTILA ATTILA

Hiány és protézis. A jelölés határmezsgyéi a <i>Titus</i> <i>Andronicus</i> ban	41
--	----

BÓKAY ANTAL

<i>Hamlet</i> : az elhallgatás és titok drámája	53
---	----

GÁLOSI ADRIENNE

A színpadi tér „takarásai” - a reneszánsz színpadi látvány illuzionizmusához	65
---	----

A TIZENKILENCEDIK ÉS A HUSZADIK SZÁZAD DRÁMÁJA ÉS SZÍNPADA	79
---	----

TÓTH ORSOLYA

A szó hiánya és a test nyelve. Megjegyzések a <i>Bánk bán</i> egyik instrukciójához	81
--	----

REUSS GABRIELLA	
Hiány, hűzés és szerep egy 1838-as sűgőpéldányban és kulturális emlékezetűnkben: Egressy Gábor első magyar Lear királya Macready Learjének tükrében	95
IMRE ZOLTÁN	
A Másik hiánya – Sylva átírásai (<i>Die Csárdásfürstin</i>) 1915–1921	110
HELTAI GYÖNGYI	
A darabhiány problémájának kezelése a Vűgszínházban az 1930-as évek elején	121
MOLNÁR DÁNIEL	
A nyűltan erotikus hatáskeltő elemek hiánya és kompenzációja a Fűvárosi Vűg Színház három bemutatójában (1951–1952)	135
VARGA LUCA	
A nézői értelmezés irányításának kísérletei: a <i>Harmincéves vagyok</i> című musical szövegváltozatainak vizsgálata	149
KISS GABRIELLA	
A hiány tradícióképző ereje: a Philther-projekt Brecht-olvasata	167
VARRÓ GABRIELLA	
Hiányallegóriák az amerikai abszurdban	179
SERESS ÁKOS ATTILA	
Csonka Álom, csonka színház	193
AZ EZREDFORDULÓ ÉS A HUSZONEGYEDIK SZÁZAD DRÁMÁJA ÉS SZÍNHÁZA	205
NEICHL NÓRA	
A láthatatlan életmű. Parti Nagy Lajos színházi fordításai és átíratái	207
KÁLMÁN MÁRIA	
Kreatív hiány. Martin Kušej rendezéseinek olvasata	218
DERES KORNÉLIA	
Átmenetek. Élő jelenlétek a Gob Squad előadásáiban	228

GÖRCSI PÉTER	
A hiányzó kéz dramaturgiája – Martin McDonagh:	
<i>A Behanding in Spokane</i>	241
KÉRCHY VERA	
A performativitás körültáncolása. A mise en scène	
mint szöveg. De milyen szöveg?	251
ÁTHAJLÁSOK, HIÁNYZÓ LÁNCSZEMEK, ALKALMI	
PROTÉZISEK	263
PETERDI NAGY LÁSZLÓ	
Az orosz Hamlet	265
BALASSA ZSÓFIA	
Csak egy maradhat... – avagy hogyan válhat a	
<i>Hamletből</i> monodráma?	277
SIRATÓ ILDIKÓ	
Szent György és a... tragédiája – Weöres és Madách	286
SZVERLE ILONA	
<i>Vaknyugat</i> -változatok a magyar színpadokon	297
P. MÜLLER PÉTER	
Teátrális némaság: szótlan szónok, (el)hallgató	
színész, egyperces néma gyász	309
TAKÁCS ÁGNES	
Szükséges hiány? Az ifjúsági előadások és a feldolgozó	
drámafoglalkozások kapcsolatáról	320

„Hiányod átjár, mint...”

A fenti – hiányos, csonka idézetet tartalmazó – címmel és a jelen kötet borítójára tűzött alcímmel – *Hiány, csonkítás, (ki)húzás, (el)hallgatás a drámában és a színpadon* – rendezett kétnapos színház-tudományi konferenciát a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának színházi képzése 2014. április 11–12-én, amely tanácskozás a színház és a dráma történeti és elméleti vonatkozásaiban értelmezte a hiány kérdését és jelenségét.

A konferencia központi témája mind a drámatörténetben, mind a színházi előadásban izgalmas kérdést állított előtérbe. A hiány, csonkítás, kihúzás, elhallgatás érinti a drámák esetében a szöveg meg rövidítését, aminek lehetnek gyakorlati okai (az előadás hossza), de épp így szerepet játszhat benne a cenzúra, vagy a rendezői koncepció. A színpadi hiányhoz sorolható például a néma szereplők jelenléte (a megszólalás hiánya) vagy a testcsonkítás színrevitelének megoldásai, de épp így a kulturális átírások során bekövetkező csonkítások, kihagyások, az eredeti műben szereplő sajátosságok megváltoztatásai.

A téma szerzteágazó és sokrétegű voltára utalnak azok az összefüggések, hogy a drámatörténetben a nyílt színen végrehajtott vagy következményeiben bemutatott testcsonkítás Shakespeare *Titus Andronicus*ától Sarah Kane *Megtisztulva* című darabjáig, Lenz *A nevelő urától* Martin McDonagh *Az inishmore-i hadnagyáig* számos drámában megtalálható. Magyar példát is említve: Hamvai Kornél *Hóhérok hava* című darabjában több tucat szereplőt fejeznek le guillotine-nal a nyílt színen.

A test mellett a drámai szöveg megcsonkítása is állandó eleme a prózai szövegek színpadi adaptációjának, gondoljunk a *Háború*

és béke, a *Svejk*, vagy a *Száz év magány* dramatizált szövegváltozataira. De épp így része annak a színházi gyakorlatnak is, amely a terjedelmesebb drámai művekből standardizált rövidítéseket állít színpadra, kialakítva egy olyan színpadi hagyományt, amely a *Hamlet*, a *Faust* vagy a *Peer Gynt* esetében kizárólag csonkolt szövegváltozatokat visz a közönség elé.

A drámai szöveg megrövidítésének sokféle oka között a fentiek mellett olyan gyakorlati szempontok is szerepet játszanak, mint a kortárs színházban egyre rövidülő előadáshossz (ezzel együtt a felvonások közötti szünetet kiiktató játékmód), amely magával vonja a színre vitt drámák lerövidítését. Ugyancsak pragmatikus szempontok idézik elő, ha a közreműködő színészek számának csökkentése érdekében, dramaturgiai megfontolásokból, szereplőket, jeleneteket hagynak ki egész estés, több felvonásos (többrészes) színdarabokból (mint amilyen például a *Tótékből* készült ötszereplős változat).

A (ki)húzás, (el)hallgatás politikai okokra, szempontokra is visszavezethető. A színháztörténet jól ismeri a cenzúra gyakorlatát, amely akár hivatalos, intézményesült formában működött – mint az Egyesült Királyságban 1737-től 1968-ig, ahol a Lordkamarás töltötte be a cenzor szerepét, vagy több huszadik századi európai diktatúrában –, akár pedig informálisan, részben öncenzúráként, minden esetben szavak, mondatok, jelenetek, szereplők kihúzását, kihagyását vonta maga után. Elmondható tehát, hogy a cenzúra intézménye maga is a szöveg- vagy jelenetcsönkítés módszerét példázza. Nem is beszélve teljes művek betiltásáról, melynek nyomán – magyar példáknál maradva – Weöres Sándor *Kétfejű fenevad*, Örkény István *Pisti a vérzivatarban* című műve egy-egy évtizedig hiányzott a magyar színpadokról.

A fentiek mellett a hallgatás, a szünet, a csend, a kommunikáció hiánya a színpad és a dráma meghatározó mozzanata. Teátrális és felforgató ereje lehet annak, ha egy szereplő néma marad, ha valaki hallgat akkor, amikor meg kellene szólalnia, ha bizonyos szavak nem kerülnek kimondásra, ha a szereplők nem tudnak egymással kommunikálni, hallgatnak, elnémulnak, szótlank maradnak.

A „*Hiányod átjár, mint...*” című konferenciára több mint ötven előadó jelentkezett, akik közül végül harmincheten kerültek be a

kétnapos programba. Tizenegy szekcióban folyt a munka, egy-egy szekcióban az egyenként húszperces előadásokat (három vagy négy előadást) követően húszperces vitára nyílt lehetőség. A viták inspiráló voltára jellemző, hogy az itt következő tanulmányok szerzői között vannak, akik hivatkoznak azokra a hozzászólásokra, amelyek nyomán dolgozatukat átírták illetve pontosították. Az előadásoknak közel a felét, tizenhét előadást doktoranduszok tartották.

A konferencián képviseltette magát Budapestről az ELTE, a Színház- és Filmművészeti Egyetem (e két intézményből tanárok és doktorandusz előadók is érkeztek), továbbá a Károli Gáspár Református Egyetem, a Magyar Képzőművészeti Egyetem, a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Széchényi Könyvtár. A további hazai felsőoktatási intézmények között szerepelt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Debreceni Tudományegyetem (doktorandusszal is), a Szegedi Tudományegyetem, a Kaposvári Egyetem, és házigazdaként a Pécsi Tudományegyetem (ahonnan hat doktorandusz résztvevő adott elő). Külföldi intézményként jelen volt a Babes-Bolyai Tudományegyetem Kolozsvárról, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, valamint a Paris8 Egyetem.

Jelen kötetbe az elhangzott harminchét előadásból huszonötöt válogattak be a szerkesztők. A konferencia párhuzamos szekcióbeosztásától és a szekciónkénti három-négy tematikusan lazán illeszkedő előadásba történő csoportosítástól eltérően az alábbi összeállításban nagyobb – alapvetően időrendileg tagolt – fejezetekbe kerültek a tanulmányok, amelyek egyszerre rajzolnak meg egy történeti ívet az antik görög drámától a közelmúlt magyar irodalmáig, ugyanakkor a hiány drámai és színházi témájának szerkeázó voltát is reprezentálják. Teszik ezt azzal, hogy beemelik az elemzésbe a jeleméletnek a színházi reprezentációra vonatkozatható nézeteit, vizsgálják a színházi sűgópeldányok szövegváltozatait, nyomon követik az adaptációk során az eredeti színpadi műhöz képest végrehajtott változtatásokat, feltárják az instrukció (illetve annak értelmezése) és a színházi gyakorlat között feszülő feszültséget, megmutatják a hiánynak a tradícióképzésben betöltött szerepét, vagy rávilágítanak a néma gyászra, a kommunikáció hiányának az egyszerre teátrális és felforgató erejére.